

LA ÎNCEPUTURILE ARHEOLOGIEI MOLDOVENEȘTI

Dependent aproape în totalitate de capriciile naturii, țăranul moldovean din epoca medievală, în aprecierea lui Dimitrie Cantemir, avea câteva virtuți mai importante: credința ortodoxă, ospitalitatea și vitejia. Neștiința de carte îi lipsea pe locuitorii țării de posibilitatea de a cunoaște, cel mai larg orizont era oferit de biserică, mai ales de picturile din interiorul acestora, picturi care îl familiarizau cu sfinții, cu viața de apoi, fie în rai, fie în iad. Dar, înțelegerea celor sfinte avea un caracter specific. „Locuitorii din Moldova de sus, nota cărturarul domn, sânt mai puțin războinici, nu sînt doritori înfocați de lupte, ci preferă să-și câștige în liniște pâinea, asudând din greu. Sunt foarte mult aplecați spre cele sfinte, aproape până la superstiție ... Cei mai mulți dintre ei, și poporul de jos aproape în întregime, cred că fiecărui om i-a fost de mai înainte scrisă de Dumnezeu ziua morții și că nimeni nu poate să moară, nici să piară în război, dacă sorocul nu s-a împlinit” (Cantemir 1973, 313). Această stare psihologică este perfect de bine ilustrată și de proverbul „Ce ți-i scris, în frunte ți-i pus”, proverb care mai este auzit și astăzi în unele sate din Moldova.

Am insistat ceva mai mult asupra portretului psihologic al moldovenilor, așa cum ni-l prezintă Dimitrie Cantemir pentru a sublinia și mai mult semnificația întrebării: ce factori i-au determinat pe cele câteva persoane indicate în actul de la 14 septembrie 1635 să sape acea „vedzunie” în movila respectivă? Să fi fost oare „*interesul manifest pentru istoricitate*” (subl.- I.Ț), semn neîndoielnic al despărțirii de mentalitatea medievală, care, în opinia Iolande Țighiliu, „se constată cu precădere din a doua jumătate a secolului al XVII-lea” (Țighiliu 1997, 287)? Sau poate un interes simplu, față de un trecut care le era total necunoscut și care, interes, ar pune sub semnul îndoielii afirmația aceluiași Dimitrie Cantemir, care scria: „Pe de altă parte, moldovenii nu iubesc învățătura, dar aproape toți o urăsc” (Cantemir 1973, 311). Întrădevăr, poate nu iubeau învățătura, dar aceasta nici pe departe nu înseamnă că moldovenii erau lipsiți și de interesul de a cunoaște. Sau poate erau în căutare de comori? Să fi circulat încă de pe atunci renumitele legende despre aurul îngropat de turci, despre beciurile pline de comori, legende care mai circulă și astăzi prin satele noastre?

Actul la care mă voi referi în continuare nu ne oferă nici un răspuns la aceste întrebări. Totuși, indiferent de intențiile celor care au săpat „vedzunia” în acea

movilă, actul cu pricina nu poate fi trecut cu vederea, chiar dacă noi nu putem da răspuns la întrebările formulate mai sus conform binecunoscutelor reguli ale cunoașterii: el este primul act care reflectă o săpătură pe care o putem aprecia cu sintagma „săpătură arheologică”, în cadrul căreia s-au fixat unele detalii, care, în pofida faptului că sunt controversate, atestă interesul sporit față de săpătura dată, cum ar fi, cine a participat nemijlocit la săpături, instrumentul cu care s-a săpat, vestigiile care s-au găsit.

Actul în cauză, păstrat în două variante, prezintă o *Mărturisire* din 14 septembrie 1635 a locuitorului Gheorghe Corobca din satul Căpoteni, azi dispărut, dar așezat pe timpuri lângă actualul sat Cupcin din Republica Moldova. Susnumitul afirma că el a săpat o „vedzunie” într-o movilă și, în rezultat, a găsit o piatră mică pe care el singur a scos-o din acea „vedzunie”. După aceea lui i s-au alăturat încă două persoane, Ștefan și Golăi, locuitori din satul Parcova, sat situat pe râul Ciuhur, cu care a continuat săpătura, dar nu mai indică că ar mai fi găsit ceva. Din contextul documentului reiese că ulterior, Gheorghe Corobca a revenit la locul săpăturii, sub motivul, afirma el, „să vadă ace piatră”, pe care a și găsit-o, dar, în afară de aceea, el a mai aflat lângă movilă o piatră mare și încă 26 mai mici, pietre care nu erau atunci când el a săpat.

De asemenea, el respinge și „niște cuvinte ce au grăit” alți doi locuitori din satul Parcova, Vasile și Erema. Aceștia afirmau că au fost și ei de față atunci când a săpat Gheorghe Corobca și că săpătura s-a efectuat cu un negeg. Gheorghe Corobca mărturisește însă că acești doi nu au fost prezenți când el a săpat, mai mult chiar, el nu a săpat cu negegul, ci cu hârlețul.

Actul cu pricina nu ne spune de ce a fost nevoie de o asemenea mărturisire, doar o mică precizare, „ca s(ă) să știe”. Foarte posibil că „șantierul” să fi fost continuat de alte persoane, probabil că s-au pornit și diferite zvonuri, pe care actul nu le fixează, mărturisirea dată fiind totuși necesară pentru a le curma și a îndreptăți persoana care a săpat. Faptul că mărturisirea s-a dat în prezența a 16 persoane (nouă dintre ei au semnat și și-au pus pecețile), care reprezentau 10 sate din zona dată, atestă importanța majoră pe care societatea moldovenească de atunci o acorda evenimentului dat. Printre semnatari erau hotnogul de călărași, adică comandantul unei unități de 100 de călărași, o chihae, comandantul unui grup de 10 călărași, un vătăman și patru ureadnici.

Reieșind din cele de mai sus, considerăm că actul dat poate fi calificat drept un document care atestă pentru prima dată o săpătură arheologică pe teritoriul Moldovei, săpătură efectuată într-o movilă și în rezultatul căreia a fost găsită, cel puțin, o piatră, celelalte, una mare și 26 mai mici, găsite ulterior lângă movilă, fie că au fost aduse din altă parte, fie că au fost scoase din movilă de alte persoane.

Textul documentului se publică după DRH, XXIII, 1996, cu precizările editorilor.

1635 (7144) septembrie 14, Cupcini.

† Cumu au spus Ghiorghie Corobca de o vedzunie, ce au săpat într-o movilă, în hotarul Cubci<ciu>¹lui; și au săpat cu Ștefan, ginerele lui Bratcic din Parcovă, și Golăi de acolo. Și spune Ghiorghie Corobca că au găsit o pîiatră mică și au scos-(o) el sîngur dintr-ace vedzunie. Și au mărturisit Ghiorghie Corobca că au găsit numai ace pîiatră, iară mai multe pietri n-au fost la ace vedzunie. Și au mărșu Ghiorghie Corobca la movilă, unde-u săpat ace vedzuni <e>¹, să vadză ace pîiatră, ce au găsit cîndu au săpat vedzuni[ni]ia. Și au găsit pîiatra și s-au aflat și o pîiatră mare și doădzeci și șase mai mici, care pietri n-au fost cînd au săpat Ghiorghie Corobca ace vedzunie. N<i>² ce de cele pietri ma<i>¹ m<i>²c(i) nu s-au aflat, mai multu de o pîiatră, ce au scos sîngur din vedzunie.

Iară de nește cuvinte ce au dzis Vasilie din Parcovă și Erema de acolo, că au fost și ei cîndu au săpat ace vedzunie Ghiorghie Corobca, [și] ei n-au fost la ce săpătură. Și Vasilie au dzis și Erema că au săpat vedzunii cu un negeg, iară Ghiorghie Corobca au dzis că au săpat vedzunii cu un hîrleț. Și au mas Ghiorghie Corobca la vedzunie pînă au venit Ștefan, ginerele lui Bratcic din Parcovă, și Golăi de acolo, și au săpat ei vedzunii, tus-trei, iară Vasilie și Erema n-au fost la ace săpătură.

Și la cestă mărturie, cîndu au mărturisit Ghiorghie Corobca cumu au fost numai o pîiatră cîndu au săpat ace vedzunie...³

Varianta B

1635 (7144) septembrie 14, Cupcini.

† Mărturisit-au Gheorghe Corobca din Căpoteni de o vedzunie ce au săpat într-o movilă, în hotarul Cupciciului; și au săpat cu Ștefan, ginerele lui Bra<t>¹cic din Parcovă, și cu Golăe de acolo. Și au mărturisit Gheorghie Corobca c-au găsit o pîiatră mic(ă) într-aceea vedzunie și au scos el sîngur dintr-aceea vedzunie și au găsit numai acea pîiatră, iar mai multe pietri n-au fost la acea vedzunie. Și au mărșu Gheorghe Corobca la cea movilă, unde au săpat acea vedzunie, să vadză ace pîiatră ce au găsit, cînd au săpat vedzunie. Și au găsit pîiatra și s-au aflat și o pîia<tră>¹ mare și doădzeci și șese mai mici, care pietri n-au fost cînd au săpat Gheorghie Corobca acea vedzunie. Și din cele pietri mai mici nu s-au aflat, mai mult de cea pîiatră ce au scos sîngur din vedzunie.

Iar de niște cuvinte ce au grăit Vas(i)lie din Parcovă și Erema de acolo, că au fost și ei cînd au săpat Gheorghie Corobca acea vedzunie, [și] ei n-au fost la cea săpătură. Și Vas(i)lie au dzis și Erema că au săpat vedzunie cu un negeag, iar Gheorghie au dzis că au săpat vedzunie cu un hîrleț. Și au mas Gheorghe [Gheorghie] Corobca la vedzunie, pînă au venit Ștefan, ginerele lui Bra<t>¹cic, și Golăi din Parcovă, și au săpat ei vedzunie, tuți trei, iar Vas(i)lie și Erema n-au fost la cea săpătură.

¹ Omis.

² Șters și rupt.

³ Lipsă partea finală a actului (v. varianta B).

Și la ceaastă mărturie, cînd au mărturis(i)t Gheorghe Co<rob>⁴ca, cum au fost numai o piatră, cînd au săpat acea vedzunie, <au>¹ fost Gheorghe Corosteanul, și Gligorie Tăban, și Condrea hotnogul de călăraș(i) de Vertep, și⁵ Eremiia chihae, și Haraga, și Ursul Pae, și Vas(i)lie Pil(i)povschii, și Gligorie⁶ Muha din Bîrnova, și Toader vătăman ot tam, și Vasco uredn(nic) ot Vasileuți, și Pătrașco ured(nic) ot Vozdouți, și Tabără ured(nic) ot Clocucina, și Ostahie din Vertep, și Bazga den Căpoténi, și Căzacul Comișescul din [din] Zubricéni și alți mulți oameni buni.

Printr-acea, noi toți, dac-am vădzut mărturisind Gheorghe Corobca aceasta mărturie, pusu-ne-am și noi pecețile noastre cătră această scrisoare, pintru credința, ca s(ă) să știe

V Купичи, в(ъ) л(ѣ)т(о) хзр.мд <7144/1635> септ(емврѣ)дѣ <14>.

† Prilejitu-s-au și Luca ured(nic) ot Hlinae.

† **Аз Гигоріе Коростенѣл искал** m.p.; <sig>.

† **Аз Глигоріе Тъван искал** m.p.; <sig>.

Pecet(ea) <lui>¹ lui Condrea <sig>.

Pecet(ea) chihae<i>¹ <sig>.

† **Аз Василіе Пилиповскіи** m.p.

Pecet(ea) <lui>¹ Muha <sig>.

Pecet(ea) <lui>¹ Tabără(ă) <sig>.

† Pecet(ea) <lui>¹ Vasco ured(nic) <sig>.

<Pe verso, înc. unui alt act>: **Ето аз, Вас(и)ліе ворник...**⁷

Bibliografie

- Cantemir, D. 1973, *Descrierea Moldovei*, București.
Documenta Romaniae Historica, A. Moldova, vol. XXIII (1635-1636), volum întocmit de Șiman-schi, L., Ciocan, N., Ignat, G., Agache, D., București, 275-277.
 Țighiliu, I. 1997, *Societate și mentalitate în Țara Românească și Moldova. Secolele XV-XVII*, București.

At the beginnings of the Moldovan archaeology

Abstract

The published material points out to the interest of the man from the medieval period to get knowledge. The two versions of the act from 14th September 1635 show the interest towards the remains that could possibly be found in the countless mounds situated on the territory of Moldova. We could affirm, certainly, with all the necessary reserves, that this act attests the first “archaeological” excavation from Moldova.

Dr. hab. Ion Eremia, Universitatea de Stat din Moldova, str. Mateevici, 60, MD-2009 Chișinău, Republica Moldova

⁴ Rupt.

⁵ „i”, scris pentru un „e”.

⁶ „Gli”, adăugat deasupra rândului.

⁷ „Iată eu, Vas(i)le vornic...”.